

SANDA HASAGIĆ

Deukalionov potop kao historijski izvor

Apstrakt: Mitovi nisu priče koje su nastajale samo u antičkom periodu. Savremeni čovjek svakodnevno sudjeluje u stvaranju priča koje će kroz izvjestan period biti posmatrane kao mit o vremenu u kojem su nastale. Grčka mitologija, ali i kultura su u velikoj mjeri uticale na rimsku, odakle su se proširile širom svijeta stvarajući temelje zapadne civilizacije. Abrahamističke religije su u svoju tradiciju usvojile mnogobrojne mitološke priče. Kao jedan od najboljih primjera za komparaciju priča iz mitološke građe i abrahamističke tradicije uzima se mit o potopu, koji je svoje mjesto našao u folklorima mnogobrojnih naroda. U ovom radu će biti pažnja posvećena epu o Gilgamešu, mitu o Deukalionu, te abrahamističkim pričama o Noi, odnosno Nuhu.

Ključne riječi: mit, potop, Deukalion, Ep o Gilgamešu, Stari zavjet, Kur'an

Abstract: Myths were not only created in the ancient World. Every day the contemporary man participates in the creation of stories which will, through a certain period of time, be regarded as myths of the time they were created in. Greek mythology and culture influenced Roman mythology to a great extent and from there it spread all over the World establishing the foundations of the Western civilization. Abrahamic religions adopted numerous mythological stories into their traditions. The story of the flood, which has its place in the folklore of many peoples, is one of the best examples for the comparison of stories from the mythological material and Abrahamic tradition. In this paper, attention will be devoted to the Epic of Gilgamesh, myth about Deucalion and to the Abrahamic stories about Noah.

Key words: myth, flood, Deucalion, Epic of Gilgamesh, Old Testament, Quran

Najraširenija priča koji svjedoči o kažnjavanju ljudskog roda zbog gubitka moralnih vrijednosti je ona o velikoj katastrofi koja je u vidu potopa zadesila živi svijet na zemlji. Ova priča je našla svoje mjesto u religijama širom svijeta, od antičkih vremena do danas uz različite interpretacije. Mit o potopu su zabilježili Sumerani, Asirci, Babilonci, Kaldejci, Jevreji, Perzijanci, Grci, Rimljani, Kelti, Hindui, Maye, Tolteci, Inke. U Evropi takve mitove imaju Skandinavci, Velšani, Litvanci i Nijemci. Potop je prisutan i kod afričkih naroda, kao i kod naroda sjeverne i južne Amerike, Kine i

Australije. Zastupljenost u folklorima mnogobrojnih naroda govori o veličini ovog događaja i ide u prilog činjenici da priča o potopu ima historijsku podlogu, kao i to da se zasniva na stvarnom događaju koji je zbog svojih razmjera ostao u kolektivnom sjećanju mnogobrojnih naroda. Nekoliko je spornih pitanja koja se vežu uz potop. Najviše se diskusija vodi oko pitanja da li se radi o pojavi lokalnog ili globalnog karaktera. Iako postoji tačno navođenje mjesta kako u antičkim mitovima, tako i u abrahamističkim religijama gdje se arka nasukala, još uvijek nema dovoljno dokaza i mnogobrojne su nejasnoće oko tačnog mjesta iskrcavanja.

Mit o potopu u antičkim izvorima

Prije početka komparacija priča koje govore o potopu potrebno je dati kratak pregled izvora koji pišu o istome. Antički pjesnici su poznavali priču o potopu koju su uvrštavali u svoja djela. Jedan od njih je *Ovidije*, koji je u svojim *Metamorfozama* detaljno opisao potop.¹ U grčkom i rimskom svijetu razlikovali su se ljudski vijekovi. *Ovidije* u svom pisanju slijedi *Hesioda* koji u pjesmi *Poslovi i dani* razlikuje pet ljudskih vijekova: zlatni, srebrni, mjedni, četvrti koji je bez imena i željezni.² *Ovidije* potop situira u mjedni period ljudskog vijeka. Iako slijedi njegovu periodizaciju *Ovidije* nije potpuno dosljedan, pa tako izostavlja četvrti vijek u ljudskom životu koji kod *Hesioda* nema imena.³ Pored *Ovidija*, pisci *Vergilije* i *Horacije* spominju potop, ali ne daju detaljne podatke o njemu. Babilonski sveštenik *Berosus* (oko 345.-270. godine stare ere) u svojoj *Kaldejskoj povijesti* navodi okolnosti pod kojima je došlo do potopa i o mjestu gdje se arka nasukala.⁴ Kroz mitološke priče pažnja će biti usmjerena na Ep o Gilgamešu i mit o Deukalionovom potopu. U abrahamističkoj tradiciji protagonista priče je Noa, odnosno Nuh. Naučnici se spore i oko toga koliko je godina imao Noa/Nuh u vrijeme potopa i kada je umro. Abrahamistički tekstovi navode da je imao 950 godina. Dugovječnost antičkog čovjeka se pravda činjenicom da su ljudi te generacije bili voljeni od strane Boga, te su zbog toga imali dug život, kao i time da im je njihova ishrana to omogućavala. O životnom vijeku čovjeka pisali su *Maneto*, *Berosus*, *Mohus*, *Hestijus*, *Hijeronimus Egipćanin*, *Hesiod*, *Hekaceus*, *Helanikus* i *Akusilej*, kao i *Eforus*, te *Nikolaus*.⁵

¹ *Ovidije*, *Metamorfoze*, preveo Tomo Maretić, Europapress holding, Zagreb, 2008, 11-14.

² Više u: *Hesiod*, *Poslovi i dani*, preveo Marko Višić, Unireks, Podgorica, 2008.

³ *Ovidije*, 6.

⁴ Njegovo djelo je izgubljeno, ali su sačuvani fragmenti. Ian Wilson, *Prije potopa*, Oxford, 2001, 29.

⁵ Јосип Флавије, Јеврејске старине, превео са енглеског Владан Добривојевић, Двери, Београд, 2008, 490-491.

Prikaz potopa kroz antičke religije

Ranije je spomenuto da su mnogobrojni narodi antičkih civilizacija u svojoj kulturi imali zabilježenu priču o velikoj katastrofi koja je u vidu potopa uništila njihov narod. Najstarijim mitom o poplavi smatra se babilonsko-sumerski mit (oko 2700. godina stare ere) koji je stvorio temelj za Ep o Gilgamešu.⁶ Ovaj mit je bio poznat Sumeranima, Hurijcima i Hetitima. U njemu junaka Utnapištima opominje Ea, bog mudrosti⁷ da su drugi bogovi pod vodstvom Enlila, tvorca svijeta, naumili učiniti potop i da zbog toga treba sebi sagraditi brod. U jednoj djelimično sačuvanoj sumerskoj verziji junak općeg potopa je bogobožni kralj Ziusudra.⁸ Pločice sa epom o Gilgamešu koje su otkrivene u Ninivi nisu najstarije niti jedinstvene. Njih je dešifrovao George Smith 1844. godine. Na jednoj od pločica je pisalo:

*Sedmog dana ja ispustih goluba.
Golub odleti i natrag se vrati,
Jer tvrdog on ne nađe mjesta i natrag se vrati.
Ispustih lastu, slobodno nek leti.
Ona odleti i obratno prileti,
Jer tvrdog ona ne nađe mjesta i obratno se vrati.
Ispustih gavrana, slobodno nek leti.
Gavran odleti i vidje, voda gdje je opala,
Rovariti stade zemlju, i gakat stade i ne vrati se natrag.⁹*

Akadska verzija iz 2000. godine stare ere otkrivena je u prijestolnici Hetitskog carstva, Hatuši, koja se nalazila na mjestu današnjeg Bogazkalea u središnjoj Turskoj. U Uru i Nipuru otkrivene su verzije napisane na sumerskom jeziku. Drugi drevni fragmenti te priče otkriveni su u Ašuru i Nimrudu u sjevernoj Mezopotamiji, Babilonu, Sipru i Uruku u južnoj Mezopotamiji, u Egiptu, te u izraelskom gradu

⁶ Više u: Ronald Wallenfels-Jac M-Sasson, *The Ancient Near East, An Encyclopedia for Students*, Charles Scribner's Sons, New York, 2000, 327. Genzina Gertruida De Villers, *Understanding the Gilgamesh: His world and his story*, University of Pretoria 2005, 66. Larousse, *New Larousse Encyclopedia of Mythology*, priredio Robert Graves, Crown Publisher, New York, 1987, 91. Benjamin R. Foster, Chapter 4, *Mesopotamia* from A Handbook of Ancient Religions edited by John R. Hinnells, Cambridge University Press, 2007, 190.

⁷ Ea je babilonsko ime za boga mudrosti, koji se u sumerskoj verziji zove Enki. *The Epic of Gilgamesh*, Assyrian International News Agency, 2004, 25. Više u: Gwendolyn Leick, *The Babylonians*, New York, 2003.

⁸ *Beorsus* u svom djelu Ziusudru naziva *Ksisuthro*. Robert Graves, Raphael Patai, *Hebrejski mitovi*, preveo Željko Bujas, Naprijed, Zagreb, 1969, 117. U sumerskoj verziji on je mudri kralj i svećenik Šurupaka. U akadskoj verziji on je samo građanin Šurupaka. U babilonskoj verziji Ziusudra se zove Utnapištima. Nikola Nikolić, Sergije Nikolić, *Gilgameš-Stvaranje svijeta i druge babilonske legende*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1990, 12-13.

⁹ Nikolić-Nikolić, 56-57.

Megidu.¹⁰ Postoji i veliki broj slikovnih prikaza epa o Gilgamešu na cilindričnim pečatima. Neki od tih pečata potiču iz 3000. godine stare ere, što znači da je priča bila poznata i prije toga. U različitim kulturama imena protagonista se razlikuju i u skladu su sa njihovim narodnim imenima. Ipak, suština priče je ista. Babilonci su poznavali Ep o Atrahasisu. Ovaj ep je u velikoj mjeri sličan sa epom o Gilgamešu.¹¹ U njemu također imaju bogovi Enlil i Enkij, a junak koji je sličan Utnapištimu zove se Atrahasis, što znači izuzetno mudar. Najkasnije datiranje ove priče je 1900. godina stare ere, ali vjerovatno njeni korijeni sežu u dublju prošlost. U sumerskoj tradiciji postoji i priča o pobožnom kralju Ziusudri. U ovoj verziji bogovi su upozorili Ziusudru da planiraju uništiti čitav ljudski rod, ali ne potopom, nego tajanstvenim glasom. U fragmentiranom tekstu iz Nipura (drevnog sumerskog grada u današnjem Iraku) nedostaje dio priče u kojoj je Ziusudra dobio upute za izgradnju lađe, ali je ostatak teksta jasan i glasi: potop je poharao zemlju, a čak su i veliku lađu koju je Ziusudra izgradio olujni vjetrovi prevrtali preko velike vode. Nakon što se oluja stižala pojavilo se sunce, a Ziusudra je poput svojih akademskih, babilonskih i hebrejskih pandana bogu pridonio žrtvu zahvalnicu.¹² Drevni Huriti koji su se preselili u Kurdistan u današnjoj Turskoj početkom trećeg milenijuma stare ere imali su svoju priču o potopu, u kojoj se glavni protagonista zvao *Nahmizulija*. Egipnolog John Romer smatra da se u tom imenu krije hebrejski oblik imena Noa-Nhm.¹³

U izvorima grčkih pisaca također je zabilježena priča o potopu. Grčka mitologija kao i u drugim drevnim kulturama korištena je kao sredstvo za objašnjavanje okruženja u kojem je živio čovjek, te za objašnjenje prirodnih pojava. Robert Grevs grčkoj i biblijskoj verziji mita o potopu pripisuje asirsko porijeklo. Protagonisti grčkog mita su Deukalion (*Δευκαλίων*) i Pira, koji su bili prvi kraljevi sjeverne Grčke.¹⁴ Oni su pripadnici generacije bronzanog doba. U grčkoj mitologiji Deukalion je bio sin Prometeja i Klimene.¹⁵ Živio u Fitiiji, zajedno sa suprugom Pirom. Duboko razočaran u ljudski rod

¹⁰ Wilson, 27. Ep o Gilgamešu su mnogobrojni narodi preveli na svoj jezik i prilagodili svom folkloru, Scott B. Noegel, *Greek Religion and the Ancient Near East* from A companion to Greek Religion, Blackwell Publishing 2007, 23.

¹¹ Najbolji dokaz za historijsku podlogu priče o Gilgamešu daju pronađene pločice na kojima je spisak sumerskih kraljeva gdje se navodi vladavina nekog kralja riječima "prije potopa" i "poslije potopa". Najstarija poznata verzija ovog popisa potiče iz 2125. godine stare ere. Andrew Hungerford, *The Epic of Gilgamesh and the Physical Record of the Past*, Michigan State University, Michigan, 2001, 5.

¹² Wilson, 28.

¹³ Isto, 28.

¹⁴ Robert Graves, *Grčki mitovi*, prevela Gordana Mitrović, Nolit, Beograd, 1969, 80. Ken Dowden, *Olympian Gods, Olympian Pantheon* from A companion to Greek Religion, Blackwell Publishing, 2007, 44. Mark P. O. Morford-Robert J. Lenardon, *Classical Mythology*, Oxford University Press, 2003, 98-99. Pierre Grimal, *The concise dictionary of classical Mythology*, Basil Blackwell, 1990, 125. Robin Hard, *The Routledge Handbook of Greek Mythology*, Routledge, 2004, 401-404.

¹⁵ Klimena je poznata i kao Kelena. Prometej se veže za Kavkaz, koji je smješten sjeverno od Ararata.

i svjestan kakva su sva zlodjela ljudi spremni i sposobni da učine, Zeus odluči da potopi zemlju i na taj način ljudski rod dovede do propasti.¹⁶ U želji da spasi život svoga sina, Prometej mu naredi da sagradi drveni kovčeg u koji će se tokom potopa sakriti sa svojom suprugom.¹⁷ Kako bi realizovao svoj plan Zeus je u Eolovu pećinu zatvorio sve vjetrove koji su bili u stanju rastjerati kišu. Južni vjetar je ostao slobodan i naredeno mu je da sa sobom donese oluju i jake kiše. Posejdon je uzburkao sve vodene površine na zemlji, izazvao je ogromne talase, a zahvaljući svom trozubcu kojim je udario u zemlju, otvorio je put podzemnim vodama da se izliju. Nije dugo vremena prošlo dok se zemlja nije preobrzila u ogromnu vodenu površinu. Ljudi su bezuspješno tražili izlaz i spas iz novonastale situacije. Spašeni su jedino Deukalion i Pira zahvaljujući drvenom kovčegu koji su izgradili na Prometejevu inicijativu. Plovili su deset dana i deset noći vodenim beskrajem dok nisu stigli do brda Parnasa (Παρνασσός).¹⁸

Ovidije o potopu piše na sljedeći način:

*Pusti kišu iz svih nebesa i ljude potopi.
Odmah zatvori on Akvilona u Eola spilji
I druge vjetrove s njim što nadvite oblake gone;
Ispusti Nota, a ovaj izleti na krilima mokrim,
Zavio oblak crnim ko smola lice je strašno,
Teška mu od kiše brada, iz kose mu sijede curi...*¹⁹

Pira je kći Epitemeja i Pandore. Srejević Dragoslav, Цермановић Александрина, Речник грчке и римске митологије, Српска књижевна задруга, Београд, 1989, 112.

¹⁶ Graves daje malo detaljniju priču potopa. Prema njemu potop je izazvao Zeus zbog bijesa koji je osjećao prema Likaonovim sinovima. Likaon je prvi civilizirao Arkadiju i počeo je da obožava Zeusa Likajskog, kome je prinio ljudsku žrtvu. Zeusa je ovo razljutilo, te ga je pretvorio u vuka, a kuću mu spalio gromom. Različiti su podaci o tome koliko je imao sinova. Prema nekima dvadeset, prema nekima pedeset. Ipak, Zeus nije odmah poduzeo nikakve mjere protiv njih, nego se prvo htio uvjeriti u priče. Zbog toga se prurušio u siromašnog putnika i odlučio je da ih posjeti. Zeusa je najviše naljutilo to što su Likaonovi sinovi htjeli da ga prevare tako što su iznijeli čorbu u kojoj je pored iznutrica koza i ovaca, bila i iznutrica njihovog brata Niktima. U trenutku bijesa Zeus je prevrnuo trpezu i od tada je to mjesto poznato pod imenom Trapez. Svu braću je pretvorio u vukove, a Niktimu je povratio život. Graves, 80.

¹⁷ Deukalion je bio kralj Fitije koji je na upozorenje svog brata Titana Prometeja sagradio čun za sebe i svoju suprugu Piru. Graves- Patai, 119.

¹⁸ Parnas je planina u središnjoj Grčkoj koja se izdiže iznad svetišta Delfi, sjeverno od Korinskog zaljeva. Planina je posvećena bogu Apolonu i korikijskim nimfama. Jennifer Larson, *Greek Nymphs, Myth, Cult, Lore*, Oxford University Press, 2001, 147. Prema nekim nasukali su se na Etnu u Siciliji. Preuzeto sa: <http://www.theoi.com/Heros/Deukalion.html> (10.12.2015.) Druga verzija mita kaže da su plovili devet dana i devet noći. John Bremmer, *Greek Normative Animal Sacrifice from A companion to Greek Religion*, Blackwell Publishing, 2007, 140. Mike Dixon Kennedy, *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology*, Santa Barbara, 1998, 110.

¹⁹ Ovidije, 11-12. Eol je vladar Eolskih (Liparskih) ostrva blizu Sicilije. Jupiter ga je učinio gospodarom vjetrova, pa ih on drži svezane u jednoj spilji odakle ih po slobodnoj volji pušta.

Dalje *Ovidije* navodi da je Posejdom naredio riječnim bogovima:

Nema se kada

Dugo opominjat sad, iz sviju se izlijte sila

Svojih (tako je nužno); otvorite izvore svoje,

*Ograde rušte i vašim rijekama pustite uzde*²⁰

Kod *Ovidija* se spominje da su potop preživjeli samo Deukalion i njegova supruga nasukavši se lađom na brdo Parnas u Fokidi. On umjesto imena zemlje upotrebljava naziv plemena Aonskog, po kojem pjesnici Beotiju nazivaju Aonijom.²¹ U međuvremenu Zeusa je popustila ljutnja i on je odlučio otvoriti pećinu i iz nje pustiti sjeverac i ostale vjetrove koji će rastjerati vodu i oblake. Sa povlačenjem vode Deukalion i Pira su shvatili da su ostali sami i oko njih se protezala jeziva tišina. Pustoš i tišina zaboliše supružnike. Žalosni nad svojom sudbinom odlučili su pomoć potražiti od boginje Temide²², nadajući se da će im ona dati savjet kako obnoviti ljudski rod. Boginja im je rekla da će ljudski rod obnoviti na način što će stidno pognuti glave i bacati *kosti svoje majke*. Deukalion i Pira su bili zbunjeni ovim tumačenjem, i nisu znali šta predstavlja *kosti majke*. Nije dugo vremena prošlo dok nisu shvatili da *kosti* ustvari predstavljaju kamenje, a da je majka Zemlja. Desilo se upravo ono što je boginja Temida i rekla. Nakon doticanja kamenja sa tlom ono se pretvaralo u ljude. Od kamenja koje je bacao Deukalion stvoreni su muškarci, a od Pirinog kamenja, žene.²³ *Ovidije* o obnovi svijeta piše:

Svijet je obnovljen već. Deukalion videć ga prazna,

Videć gdje pusta zemlja u muku dubokom leži,

Suze poteknu njemu, te prozbori Piri ovako:

“Sestro i ženo, ženska o jedina ostavša glavo,

koje si loze iste sa mnome: stričeva kćerka,

Otprije veže nas brak, a sad nas pogibli vežu.

Čitave zemlje, što je i zapad gleda i istok,

Mi sad narod smo sav, a ostali odnese voda.

Al' još ni sada mi nijesmo dovoljno za svoj

Sigurni život, jer srce još jednako oblaci plaše.

Kako bi, jadnice, tebi pri duši bilo, bez mene

²⁰ *Ovidije*, 12.

²¹ Beotija je sastavni dio antičke Grčke. Nalazi se na sjeveroistočnom dijelu Korintskog zaljeva. U grčkoj mitologiji igra važnu ulogu. Prema mitu Teba je rodno mjesto heroja Herakla. Više: Vasilij Struve, Dmitrij Pavlovič Kalistov, *Stara Grčka*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1969, 99.

²² Temida je kći Urana i Geje. Od majke je naslijedila delfsko proročište.

²³ Sveti Jeronim Krstitelj pomenuo je sličnu legendu upotrebivši jevrejske riječi *banim i abanim* za kamen i čovjeka. Time je nagovjestio da bog može podignuti djecu Abrahamovu iz kamena. Od tada su riječi *laos-čovjek i laas-kamen* u mnogim jezicima slične. Graves, 119.

*Da te je samu spasla sudbina? Kako bi sama
Sujmu podnosila, tko l' bi u tuzi ti tješitelj bio?
Vjeruj mi, ženo, da je u vodi nestalo tebe,
Za tobom pošao bih ja, i u vodi bi nestalo mene.
O da je ljudstvo meni obnovit i otac mu biti
I zemlju uređenu oživit da mi je kako!
Koljeno ostaje ljudsko u dvoma nama i ljudske
Prilike jedine mi smo, kad bozima tako se htijelo.²⁴*

Druga verzija ovog mita kaže da se Zeus sažalio nad Deukalionom i Pirom jer su vidno tugovali zbog svoje usamljenosti. Poslao je Hermesa sa naredbom da im ispunjenu jednu želju. Njihova želja je bila obnavljanje ljudskog roda. Najpoznatiji njihovi sinovi su Helen, Amfiktion i kći Protogeneja.²⁵ U mitu o Deukalionu i Piri se govori kako su oni jedini od ljudskog roda koji su preživjeli potop. Međutim, postoji mit koji govori kako je Zeusov sin, Megar bio probuđen kricima žrtava, a ždralovi su ga spasili tako što su ga ponijeli na vrh planine Geranije. Grevs navodi da je potop preživio i Krembo sa Peliona zahvaljujući nimfama koje su ga pretvorile u insekta balegara, te je on odletio na vrh Parnasa.²⁶ Ostale stanovnike Parnasa je probudilo zavijanje vukova za kojima su pošli na vrh planine gdje su osnovali grad Likoreja.²⁷

Priča o Zeusu i dječakovim crijevima ima moralni karakter koji izražava gađenje ljudske civilizacije prema drvenom običaju ljudožerstva koje se u Arkadiji primjenjivalo u ime Zeusa. Likaonovi običaji koje Zeus nije nikad priznao trebali su da rezultiraju žrtvovanjem kralja što bi dovelo vukove u milost da ne napadaju stada.²⁸ Grevs navodi da su mit o Deukalionu iz Azije preuzeli Heladi, te da je on istog porijekla kao i biblijska legenda o Noi. Mit o Deukalionu moguće je globalno posmatrati kroz poplavu koja je zahvatila Mezopotamiju u trećem milenijumu stare ere. U mitu o Deukalionu postoje mnogobrojni elementi koji podsjećaju na Ep o Gilgamešu. Za okviran period nastanka grčkih mitova terminus post quem je 1500, a terminus ante quem je 1250 godina stare ere. Ova datacija ide u prilog Grevsovoj tezi da su mit o potopu Grci preuzeli iz istočne tradicije.

Čitajući Ep o Gilgamešu i mit o Deukalionu i Piri moguće je primjetiti velike sličnosti koje možda nisu toliko očigledne na prvi pogled, ali detaljnijim čitanjem

²⁴ Ovidije, 14.

²⁵ Deukalionov sin Helen je dao ime cjelokupnom helenskom rodu. Ime mu ukazuje da je bio kraljevski poslanik kod mjesечеve sveštenice Hele ili Helene ili Selene, boginje Mjeseca, a po Pausaniji prvo pleme koje se zvalo Heleni potiče iz Tesalije. Graves, 121.

²⁶ Insekt balegar je bio amblem besmrtnosti u Egiptu jer je on uspijevao da preživi poplave Nila. Kao simbol besmrtnosti bio je poznat još u Palestini, Etruriji i na Balearskim ostrvima. Graves, 121.

²⁷ U čast vukova koji su iz spasili, novi grad nazvali su Likoreja. Isto, 119.

²⁸ Isto, 120.

daju uvid da se radi o priči istog korijena, sadržaja i pouke.²⁹ Ep o Gilgamešu je nastao na prostoru Mezopotomije i vjeruje se da je to izvorno sumerski mit, iako je on svoje mjesto pronašao i kod njihovih susjeda. Važno je napomenuti da je Gilgameš stvarna historijska ličnost, kralj Uruka, koji je vladao u periodu terminus post quem 3000. i terminus ante quem 2000. godine stare ere.³⁰ Mnogobrojni naučnici smatraju da je Ep o Gilgamešu stariji od *Homerove Ilijade i Odiseje*, kao i da je ovo najstarije zapisano djelo. U ranijoj verziji antičkog mita o Deukalionu i Piri navodi se da je Temida obnovila ljudski rod bez pristanka Zeusa. Prema tome je za obnovu ljudskog roda zaslužna božica, a ne bog. Takav je slučaj i sa babilonskom verzijom gdje se navodi da je božica Ištar obnovila ljudski rod.³¹

Potop u abrahamističkim religijama

Priča o Božijoj kazni koja je u vidu potopa zahvatila ljudski rod i sve živo na zemlji prisutna je i u abrahamističkim religijama. Noa, jedini pravedni čovjek na zemlji i Božiji odabranik je protagonist ove priče u *starozavjetnoj* verziji. Priča o Noi i njegovoj arki je svoje mjesto pronašla u *Mojsijevoj, Knjizi Postanka*. Detaljno je obrađena i daje sve potrebne podatke za sagledavanje cjelokupne situacije od vremena prije početka potopa, saznanja da slijedi kazna, gradnje arke preko potopa i na kraju do povlačenja vode i iskrcavanja preživjelih iz arke.

Islamska tradicija poznaje priču o Nuhu. Prema tvrdnjama Ibn Kesira od Adema do *Nuha* je prošlo deset generacija. Po *Kur'anu* sve generacije od Adema do *Nuha* imale su monoteistički sistem vjerovanja. Prvi put se mnogoboštvo pojavilo kod *Nuhovog* naroda jer su ljudi počeli obožavali i klanjati se kipovima. Obožavanje je teklo postepeno, ali se ipak raširilo i ostavilo je bitan trag. O tome svjedoči i kur'anski ajet:

*I govore: "Nikako božanstva svoja ne ostavljajte, i nikako ni Vedda, ni Suvva, a ni Jegusa, ni Jeuka, ni Nesra ne napuštajte!"*³²

Biblija ne spominje imena kipova koji su obožavani, niti pojavu mnogoboštva u Noino vrijeme. O ovome ne govori ni antički mit. Dakle, prvo mjesto na kojem je

²⁹ Ep o Gilgamešu moguće je porediti i sa mitom o Ahileju, gdje on teško preživljava Patroklovu smrt. Sličan slučaj je i sa Gilgamešom koji se bori za svog prijatelja Enkidua. Grčki mitovi su prenošeni sa koljena na koljeno metodom usmene naracije, te su upravo iz tog razloga tokom stoljeća često dopunjeni i prilagođeni novonastalim okolnostima, potrebama, vremenu ili prostoru.

³⁰ U borbi između Ake iz Kiša i Gilgameša, Gilgameš je pobijedio i postao kralj. Njegova pobjeda je rezultat traženja pomoći od Vijeća staraca. Gilgamešovi prethodnici su uključeni u listu sumerskih kraljeva, prema kojoj se datira i vrijeme Gilgamešove vladavine. Амели Курт, Стари Исток I, Routledge, London and New York, 1995, 29.

³¹ Graves-Patai, 116.

³² *Kur'an*, priredio Mustafa Mlivo, Dom štampe, Zenica, 1994, Nuh:23. Prema Ibn Abbasu prethodno spomenuti kipovi su bili zatrpani pod debelim slojem mulja koji je ostao nakon potopa. Arapi su ih pronašli i iskopali.

moгуће pronaći ovaj dio vezan za potop je *Kur'an*. Nuh je jedan od šest poslanika *Ulu-l-azm*.³³ O važnosti Poslanika *Nuha* za islam svjedoči i činjenica da mnogobroj- ni kur'anski ajeti govore o *Nuhu*. Pored ajeta postoji i sura sa imenom *Nuh*, koja je objavljena u Mekki, u dva dijela i ima 28 ajeta. Kroz suru *Nuh* se pokazuju ljudima putevi koji vode ka spasenju. Govori se o zlu koje je zauzelo svijet, ali da se pravim vjerovanjem i žrtovanjem može postići njegovo odstranjivanje. Prema *Kur'anu* Nuh je bio sin Lamita, praunuk poslanika Idrisa. Za razliku od biblijske verzije i antičkog mita, *Kur'an* ne spominje ime Nuhove žene. Specifičnost kur'anske priče o Nuhu je u tome što je on jedini o čijim se godina govori u *Kur'anu*. Navedeno nije jedina razlika između mita, biblijske i kur'anske priče.

Bog je poslao upozorenje Noi da ljudski rod čeka propast koja će doći u vidu velikog potopa.³⁴ Noa je strahovao zbog razmjera ovog potopa, te je išao svijetom i pozivao ljude na pokajanje. Njegovi naponi su rezultirali time da su ga ljudi ismijavali i nisu shvatali ozbiljno njegove pozive da se promijene i počnu živjeti pravovjernih životom. Često su mu postavljali pitanja poput: Kakav će biti taj Opći potop? Ako bude ognjeni, imamo alitha (azbest) kojem vatra ne može nauditi, a ako bude vodena poplava, imamo željezne ploče da njima ukrotimo svaku vodu koja iz zemlje navire. Protiv vode s neba, odbrana nam je aqeb (platneno krilo).³⁵ Ljudi su i dalje odbijali ozbiljno shvatiti Noina upozorenja, te su na njegove riječi koje su trebale izazvati razum u njima, odgovarali kao da su najpametniji i da su u stanju *nadmudriti* Boga.³⁶ Uvidjevši Noino uzaludno nastojanje da dopre do ljudske svijesti, Bog odluči da spasi Nou od propasti, te naredi da:

sagradi korabljju od smolasta drveta i da je obloži paklinom

A napraviti ćeš je ovako: neka korablja bude trista lakata u duljinu, pedeset lakata u širinu, a trideset lakata u visinu.

*Na korablji načini otvor za svjetlo, završi ga jedan lakat od vrha. Vrata na korablji načini sa strane; neka ima donji, srednji i gornji kat.*³⁷

Opis izgradnje lađe je prisutan i u *Kur'anu*. Ne postoje odstupanja koja su bitna za navesti. Identične mjere su predstavljene.³⁸ Međutim, u *Kur'anu* se ne navodi koliko

³³ Ulu-l-azm su poslanici odluke (Adem, Nur, Ibrahim, Musa, Isa i Muhammed). Poslani su svom narodu da iskorijene zlo i izvedu ga na pravi put. Mustafa Spahić, Povijest islama, Bemust, Sarajevo, 2008, 23.

³⁴ *U očima Božjim zemlja se iskvarila; nepravdom se napunila.*

I kad je Bog vidio kako se zemlja iskvarila jer svako se biće na zemlji izopačilo

Reče Bog Noi: Odlučio sam da bude kraj svim bićima jer se zemlja napravila opačinom; i evo, uništiti ću ih zajedno sa zemljom. Stari Zavjet, Post. 6:11-13.

³⁵ Graves-Patai, 112.

³⁶ Isto, 112. Зенон Косидовски, *Библијске легенде*, Српска књижевна задруга, Београд, 1989.

³⁷ *Stari Zavjet*, Post. 7:17-20. Lađa je imala tri sprata, Флавије, 17.

³⁸ Godine 1977. udruženim snagama Fasold, Wyatt i Robert osnivaju organizaciju *Ark Search*. Svo- jim istraživanjem na brdu Ararat došli su do uvjerenja da su pronašli arku čije su dimenzije prema

je gradnja lađe trajala, dok *Biblijska* verzija kaže da je gradnja trajala 52 godine.³⁹ Noa je radio polako nadajući se da će njegovo odugovlačenje odgovoriti Boga od uništenja ljudskog roda.⁴⁰ U epu o Gilgamešu, Utanapištim je postupio po Enkijevim uputama i izradio lađu na sedam spratova, koju je obložio smolom i napunio zlatom i srebrom, te u nju ukrcao svoje prijatelje i rođake, svu stoku i sve zvijeri, te ljude od umijeća i zanata. Iako postoje sličnosti između epa i priče koja se proteže kroz *Bibliju* i *Kur'an* potrebno je naglasiti razlike koje su očigledne. U antičkoj priči lađa je bila duplo veća od lađe koja se spominje u abrahamističkim Knjigama, gdje nema odstupanja između *Biblije* i *Kur'ana* i jasno se navodi da je lađa imala tri sprata. Također, ep spominje da je u lađu ukrcano bogastvo u vidu zlata i srebra. Ovo je potpuno izostavljeno u abrahamističkim verzijama jer se nastoji pokazati da ovozemaljsko blago ne može čovjeku osigurati spasenje i mir koji mu je potreban. Spas dolazi samo od Boga pravim vjernicima, ne može se kupiti i svo bogatstvo ovog svijeta je nevažno u tom smislu.

U *Kur'anu* se također navodi da je Nuh pozivao po cijele dane i noći svoj narod da se vrati na pravi put.⁴¹ Također, navodi se i da je pozivao svoj narod da prestane vjerovati u kipove. Kao i u *Starom zavjetu*, tako i u *Kur'anu* navodi se da je Nuh bio odbačen i zlostavljan od svog naroda. U *Kur'anu* se ta njegova odbačenost najbolje vidi kroz dove koje je on upućivao Bogu, gdje je molio Boga da kazni sve nevjernike, kako ne bi dalje činili zabludu i nasilje provodili, a utočište pruži pravovjernicima.⁴² U grčkom mitu se ne spominje da je vrhovno božanstvo pokazalo svoju milost prema jednom čovjeku zbog njegove pravednosti i čednosti.⁴³ Ovo nije slučaj sa epom o Gilgamešu, gdje je Ea, bog mudrosti upozorio Utanapištimu na katastrofu koja slijedi u vidu potopa. Nuhu je naređeno od Boga da gradi lađu na kopnu. O tome svjedoči sura *Hud* gdje se kaže:

jednom izvještaju sljedeće: dužina 170 metara, širina 45 metara, a prema drugom dužina 157 metara i širina 42 metra. U knjigama Objave jasno se navodi da je dužina arke iznosila 300 lakata, a širina 50 lakata. Međutim, teško je rekonstruisati ovu mjeru jer se ona kroz periode mijenjala. Wilson, 41. Babilonci su imali *kraljevski* lakat dug 52 cm i *običan* lakat dug 45 cm. John Morris, Henry Whicom, *Biblijski potop*, Eden, Sremska Kamenica, 2005, 14.

³⁹ U grčkom mitu o Deukalionu lađa je također presudni faktor uz pomoć kojeg su ljudi uspjeli izbjeći tragičan kraj. U mitu o Argonautima lađa je značajna iz razloga što predstavlja prikaz predmet pomoću kojeg je došlo do širenja helenske civilizacije.

⁴⁰ Lađa je imala tri poda. Svaki pod je bio podijeljen na stotine pregrada, na donjem su bile sve životinje, divlje i pitome, na srednjem sve ptice, na gornjem sve što puže i uz njih Noina porodica. Graves-Patai, 112.

⁴¹ *I Nuha poslasmu njegovom narodu: "Ja sam tu" – govorio je on – "da vas otvoreno opominjem, da se ne klanjate nikom drugom osim Allahu; ja se, zaista, plašim za vas patnje na Nesnosnom danu". Kur'an, Hud: 25-26.*

⁴² *Gospodaru moj, ne ostavi na zemlji ni jednog nevjernika, jer ako ih ostaviš oni će tvoje robove u zabludu zavoditi i samo će grešnici nevjernike radati. Kur'an, Nuh: 26-27.*

⁴³ U grčkom mitu upozorenje o nadolazećoj katastrofi je stiglo od Prometeja, koji je bio polubožanski lik.

I Nuhu bi objavljeno: "osim onih što su već vjernici, niko više iz naroda tvoga vjernik neće postati, zato se ne žalosti zbog onoga što stalno čine,

I gradi lađu pred Nama i po Našem nadahnuću, i ne obraćaj Mi se više zbog nevjernika-oni će, sigurno, biti potopljeni!"

I on je gradio lađu. I kad god bi pored njega prolazile glavešine naroda njegovog, rugale bi mu se.

"Ako se vi rugate nama" – govorio je on – "rugat ćemo se i mi vama, onako kako se vi rugate, i saznat ćete, zaista, koga će snaći sramna kazna i ko će u vječnoj kazni biti".⁴⁴

Podatak koji je prisutan u abrahamističkim religijama, a odnosi se na davanja Božijeg upozorenja ljudima, opominjanje i pozivanje da se vrate na pravi put, nije prisutan u grčkom mitu. U mitu o Deukalionu i Piri, Zeus, vrhovni bog je zbog srdžbe prema ljudskom rodu naumio uništiti ga ne upozoravajući nikoga i ne pozivajući na spasenje. Abrahamističke priče imaju momenat u radnji koji se odnosi na davanje još jedne šanse ljudima od strane Boga. U trenutku kada je došao čas da Bog pošalje potop na zemlju, Noi je naređeno da sjedne pored vrata arke i nadgleda ulazak životinja. Od ljudskog roda, samo je Noinoj porodici bilo dozvoljeno da uđe u arku.

Ja ću, evo, pustiti potop – vode na zemlju – da izgine svako biće pod nebom, sve na zemlji mora poginuti!

A s tobom ću učiniti savez; ti ćeš ući u korablju – ti i s tobom tvoji sinovi, tvoja žena i žene tvojih sinova.

A od svega što je živo-od svih bića-uvodi u korablju od svakog po dvoje da s tobom preživi, i neka bude muško i žensko!

Od ptica prema njihovim vrstama, od životinja prema njihovim vrstama i od svih stvorova što puze po tlu prema njihovim vrstama; po dvoje od svega neka uđe k tebi da preživi!

Sa sobom uzmi svega za jelo pa čuvaj da bude hrane i tebi i njima.⁴⁵

Razlika između biblijske i kur'anske priče ovdje je u tome što se u *Kur'anu* jasno navodi da je uz Nuha i njegovu porodicu spašen mali broj vjernika. Prema *Flavijejom* vjerovanju Bog na zemlju nije poslao kiše, nego je suho tlo potopio u rijeke, mora i okeane.⁴⁶ Ova situacija je predstavljena i u *Kur'anu*. Ipak, najvažnija razlika je u tome što prema *Starom zavjetu* u lađu je bila ukrcana Noina žena i sinovi. *Kur'an* navodi da u lađu nisu mogli ući Nuhova žena i jedan od sinova, jer nisu bili pravi vjernici. *Kur'anski* ajet navodi ovako:

O sinko moj, ukrcaj se s nama, ne budi sa nevjernicima!

A on reče: "Sklonit ću se na kakvo brdo koje će me od vode zaštititi."

⁴⁴ *Kur'an*, Hud:37-42.

⁴⁵ *Stari zavjet*, Post. 6: 17-21

⁴⁶ *Флавије*, 17.

“Niko danas Allahove kazne neće pošteđen biti, osim onoga kome se On smilovao” – reče Nuh, i val ih razdvoji i on potopljen bi.⁴⁷

Nuh je jedini čije se godine u *Kur'anu* spominju, Isto tako i jedini čije se ime naroda u *Kur'anu* ne navodi. *Josip Flavije* navodi da je Bog poslao potop kako bi zbrisao sa lica zemlje postojeći ljudski rod koji je bio do srži pokvaren, pun zlobe, grijeha i negativnih misli. Prema *Flaviju* Bog je nakon toga zemlju planirao naseliti novom generacijom ljudi.⁴⁸ Početak potopa u *Kur'anu* se opisuje riječima:

Mi smo kapije nebeske pootvarali vodi koja je neprestajno lila, i učinili da iz zemlje izvori provru, i vode su se sastale kako je određeno bilo.⁴⁹

Potop je počeo sedamnaestog dana, drugog mjeseca kada je Noi bilo 600 godina.⁵⁰ Kada je poplava stigla na zemlju, grešnici se okupiše oko broda i moliše Nou da im otvori vrata.⁵¹ Kada im je voda počela stizati do grla, oni uzeše svoju djecu i pobacaše ih u vodu, nadajući se da će na taj način zatvoriti izvor. Spasa im nije bilo. U islamskom vjerovanju ovaj dio priče je predstavljen kroz ajet koji kaže:

I kada je zapovijed Naša pala i voda sa površine pokuljala, Mi smo rekli: “Ukrcaj u lađu od svake životinjske vrste po jedan par, i čeljad svoju-osim onih o kojima je bilo govora-i vjernike!-a malo je bilo onih koji su s njim vjerovali.⁵²

Kur'an navodi da je pored Nuha od njegovog naroda bilo još pravih vjernika koji su zahvaljujući istinskom vjerovanju dobili mogućnost da se spase od Božije katastrofe koja je u vidu potopa zahvatila svijet. Razlika između biblijske i kur'anske priče je ovdje jasno uočljiva. U *Bibliji* se spominje da je samo Noina porodica pronašla spas i da su današnji ljudi njihovi potomci. U *Kur'anu* se spominju iskreni vjernici koji su uz Nuha spašeni. Njihov broj se ne spominje. Ova činjenica je od velikog značaja i jedna je od najvećih razlika između biblijske i kur'anske priče. Također, moguće je porediti sa antičkim mitovima. U jednoj verziji mita o Deukalionu i Piri se spominje da su samo njih dvoje preživjeli potop. Ovo bi moglo odgovarati biblijskoj verziji potopa, obzirom da oni u tom periodu nisu imali djece. U drugoj verziji

⁴⁷ *Kur'an*, Hud: 42-23

⁴⁸ *Флавије*, 17.

⁴⁹ *Kur'an*, Al-Qamar: 11-12.

⁵⁰ Graves-Patai, 113. Makedonci drugi mjesec nazivaju *Diusom*, a Jevreji *Marke-suanom*. Prema *Moj-siju* potop je počeo 27. 02. 2656. ili 1656. godine nakon što je Bog stvorio prvog čovjeka Adama. Mojsije je do ovog datuma došao tako što je izvršio analizu i donio zaključak da je *Nisan*, koji označava isto što i *Ksantikus*, treba da bude prvi mjesec njihovih praznika, zato što je on izveo Jevreje iz Egipta u tom mjesecu, tako da se on računa kao početak godine u pogledu svih aktivnosti. *Флавије*, 17.

⁵¹ “Otvori vrata Noa i pusti nas da uđemo!” Noa povika sa broda: “Ne govorih li ja vama da se pokajete, a vi ne htjedoste slušati?”. “Sad se kajemo!” Odgovoriše oni. Graves-Patai, 113.

⁵² *Kur'an*, Hud, 41.

istog mita se spominje da je potop preživjelo još nekoliko ljudi (Zeusov sin). Ovo ide u prilog kada se govori o sličnostima između kur'anske priče i antičkog mita. U *Kur'anu* se dalje navodi da je Nuh rekao:

“Ukrcajte se u nju, u ime Allaha, neka plovi i neka pristane! Gospodar moj, uistinu, prašta i samilostan je.”

*I ona je plovila na valovima velikim kao brda.*⁵³

Božija milost prema vjernicima se vidi i u ajetu sure *As-Saffat*, koji kaže:

*“Eto tako Mi nagradujemo one koji dobra djela čine,
on je bio rob Naš, vjernik,
a ostale smo poslije potopili.”*⁵⁴

Tumači *Biblije* navode da je *Noin* put osvjetljavao biser sa nebeskog svoda.⁵⁵ U *Kur'anu* se jasno navodi:

*“I na njima Mjesec svjetlim dao, a Sunce svjetiljom učinio.”*⁵⁶

Različite su interpretacije o tome što se jelo na brodu. Postoje pretpostavke da je svaka životinjska vrsta jela ono što je navikla, ali i vjerovanje da se na brodu jelo samo smokvin hljeb.⁵⁷ U teškim momentima koji su zahvatili čovječanstvo kada je stizala Božija kazna zbog nedjela, bluda i zlobe, Noa je zabranio sinovima da imaju odnose sa svojim suprugama. Smatrao je da nije na njemu i njegovoj porodici obnavljanje ljudskog roda. Nije ga poslušao njegov sin Ham koji je imao odnos sa suprugom kako bi sakrio njenu trudnoću sa palim anđelom Šemhazejem.⁵⁸ Nakon ovoga Noa je prokleo svog sina. Ovdje je moguće primijetiti sličnost sa *kur'anskom* pričom o *Nuhu*. Sličnost nije potpuna, ali je vidljivo da u obje priče otac ostaje bez jednog sina

⁵³ *Kur'an*, Hud, 41-42.

⁵⁴ *Kur'an*, Al Saffat, 80-82.

⁵⁵ Neki kažu da je izvor svjetlosti bila Sveta knjiga koju je arhandao Radael dao Noi, ukrašena safirima, a u kojoj se nalazilo svo znanje o zvijezdama, umijeću liječenja i vlasti nad zlodusima. Ovu knjigu je Noa ostavio u nasljedstvo Šemu, a od njega preko Abrahama su je naslijedili Jakov, Levi, Mojskije, Jošua i Salamon. Graves-Patai, 114.

⁵⁶ *Kur'an*, Nuh:16.

⁵⁷ U jednom trenutku Noa spazi feniksa kako se skupio u čošku i upita ga: “Zašto ti nisi tražio da te nahranimo?” “Gospodine”, odgovara feniks “obitelj ti je i bez toga zaokupljena, ne želim da smetam”. Noa ga tada blagoslovi riječima: “Neka je Božija volja da nikad ne umreš!”. Graves-Patai, 114.

⁵⁸ U hebrejskim mitovima se navodi da je Hama stigla Božija kazna zbog ovoga i boja njegove kože je postala crna. Starija verzija kaže da je gavran, a ne Ham za kažnu učinjen crnim. Od seksualnih aktivnosti se nisu suzdržali ni psi koji su bili na brodu, kao ni gavran. Kazna ih je stigla. Psima je određeno da nakon odnosa jedno vrijeme ostanu “zalijepljeni” jedni za druge. Gavran je kažnjen tako što od tada ženku oplodava kljunom. U grčkim mitovima gavrana je iz crne u bijelu pticu pretvorila Atena jer je donio loše vijesti o smrti njenih svećenica. Jedan drugi mit spominje da je to učinio Apolon zato što gavran nije iskopao oči njegovom suparniku. Graves-Patai, 114-119.

koji je zbog neposlušnosti postao “odbačen”. *Kur’anska* priča govori da Nuhov sin nije mogao uopće da se ukrca na arku jer je od Boga stigla takva naredba. *Biblijska* priča govori da se sin ukrcao na arku ali je tokom potopa zbog neposlušnosti kažnjen i proklet od strane oca.

Biblijska predaja kaže da su na lađi ostali stopedeset, a po nekima četrdeset dana. Prema predaji *Ibn Abbasa*, oni ostadoše na lađi šest mjeseci. Tumači *Biblije* slažu se da je potop trajao nešto više od godinu dana.⁵⁹ Taj vremenski okvir daje podršku tezi o univerzalnosti potopa. Na kopno su stupili na Dan ašure, desetog muharrema. Predaje prenose da je Nuh postio ovaj dan kao znak zahvalnosti što je spašen on i njegova porodica. Potop se završi naredbom Božijom:

I on reče:” O zemljo gutaj vodu svoju, a ti o nebo prestani!” I voda se povuče i ispunila se odredbom, a lađa pristade na plani Al-Džudi, i bi rečeno: “Daleko nek je narod nevjernički”.⁶⁰

Biblija svjedoči o ovom događaju na sljedeći način: Bog zaustavi kišu i voda se poče polako povlačiti, te se *Noin* brod nasuka na goru Ararat.⁶¹ U epu o Gilgamešu se navodi da se lađa nasukala na brdo *Nimur* ili *Nisir*, čija je geografska lokacija nepoznata, ali se smatra da se nalazi u području Kurdistanu, odnosno u istom području gdje se nalazi i Ararat. *Berosus* nasukanje lađe opisuje na sljedeći način: “priča se da se izvjesni dijelovi lađe i dalje nalaze u Jermeniji, u Kordijanskim planinama, kao i da neki ljudi nose bitumenske komadiće koje su odnijeli sa tih dijelova, te ih rado koriste kao amulete kojima će odganati svakakve opakosti”.⁶² Slično govori *Hijeronimus Egipćanin*, te *Manasej*. *Nikola Damaskijanac* u svojoj devedeset i šestoj knjizi govori: “U Jermeniji iznad Minijasa, postoji velika planina po imenu *Baris*, o kojoj postoje izvještaji kako su mnogi koji su izbjegli za vrijeme velikog potopa na njoj našli izbavljenje, a također i da je onaj koji je tu dospio zbrinut u arci, našao na vrhu te planine obalu za usidrenje plovila čiji su ostaci balvana još u velikoj mjeri očuvani”.⁶³ U svom daljem tekstu *Damaskijanac* navodi kako vjeruje da se ovdje govori o čovjeku kojeg je *Moj-sije*, jevrejski zakonodavac spomenuo u svojoj *Knjizi Postanka*. Tu su ostali četrdeset dana prije nego što je *Noa* naredio gavranu da poleti i vrati se sa informacijama

⁵⁹ КОСИДОВСКИ, 10.

⁶⁰ *Kur’an*, Hud: 44.

⁶¹ Ararat se spominje u jednom zapisu Šalmanassara I Asirskog (1272.-1243. stare ere) kao Uruatri ili Uratri. Kasnije ono postaje Urartu i odnosi se na nezavisno kraljevstvo oko jezera Van, poznato Jevrejima iz biblijskih spisa kao Zemlja Ararat. Graves-Patai, 118.

⁶² *Berosovo* djelo je izgubljeno. Njegove dijelove prenosi bizantijski pisac *Syncellus* iz IX stoljeća. Флавије, 19.: Gordijsko gorje u Armeniji može biti samo brdo u sjeveroistočnoj Turskoj koje se danas naziva Ararat. Turski kartografi ga nazivaju Büyük Ağrı, što znači *velika Agrijeva planina*. Ararat je danas neaktivni vulkan koji je visok 5165 metara. Wilson, 2001, 37.

⁶³ Флавије, 19.

kakvo je stanje.⁶⁴ Gavran je odbio, te zbog toga Noa šalje golubicu, koja se ubrzo vratila sa maslinovom grančicom u kljunu.⁶⁵ Ovo je bio optimističan znak i zavladała je velika euforija na brodu. Međutim, Noa odluči da ostanu još malo na brodu. Dvadeset i sedmog dana nakon što je kiša prestala Noa odluči kako su se stekli uvjeti za silazak sa broda.⁶⁶ Prvo što je uradio kada je nogama dotakao “čvrsto tlo” bilo je da skupi kamenje i napravi žrtvenik Jahvi. Vidjevši čistoću ovog čovjeka, Bog reče: *Nikad više neću zemlju u propast strovaliti zbog čovjeka, ta čovječije misli su opake od njegovog početka; niti ću ikad više uništiti sva živa stvorenja, kako sam učinio. Sve dok na zemlji bude, sjetve, žetve, studeni, vrućine, ljeta, zime, dani i noći nikad prestati neće.*⁶⁷ Bog tada blagoslovi Nou riječima: *“Plodite se i množite i zemlju napunite. Neka vas se boje i od vas strahuju sve životinje na zemlji, sve ptice u zraku, sve što se po zemlji kreće i sve ribe u moru!”* Tada Bog na nebo postavi dugu govoreći: *“Kad god navedem kišnje oblake na Zemlju, ovaj će blistavi luk podsjećati na moje obećanje!”*⁶⁸ Duga se ne pojavljuje u grčkom i sumerskom mitu o potopu, ali je prisutna u evropskom i azijskom folkloru kao osiguranje od poplave. Iskrcavanje na zemlju i prinošenje žrtve Bogu ima velike sličnosti sa antičkim mitom o Deukalionu i Piri, koji su na isti način postupili kada se voda povukla i oni se iskracali iz lađe. Prema islamu, sam Bog je naredio *Nuhu* u kojem trenutku će da napusti arku.

*“O Nuhu!” bi rečeno – “iskrcaj se sa mirom Našim i blagoslovima tebi i narodima koji će se izroditi od ovih koji su sa tobom! Biće naroda ćemo dati da uživaju, a koje će poslije snaći Naša kazna nenasna!”*⁶⁹

Islamska tradicija se ne spominje da je Nuh žrtvovao životinju Bogu nakon što je stupio na tlo. Ipak, spominje se da je taj dan postio i to se u islamskoj tradiciji i učenju naziva Dan ašura. Ovaj dan je bitan za spomenuti jer ga i danas obilježavaju i Jevreji i Muslimani.

⁶⁴ Gavran je odbio ovaj Noin zahtjev optužujući Nou da ga šalje u smrt, jer gavranicu želi za sebe. Noa ga je pokušao razuvjeriti i ponovo ga poslao u izviđanje, ali on se sakrio negdje na brodu. Ubrzo ga je pronašao i po treći put mu naredi da krene. Gavran je odbio i Noa ga je prokleo. Graves-Patai, 114.

⁶⁵ Gavrana su Jevreji u isto vrijeme obožavali i bojali ga se. U Jobu 28:41 i Psalmu 147:9 Bog se posebno brine za njih. U Ponovljenom zakonu 14:14 gavranovi se ubrajaju u nečiste ptice, a u Izrekama 30:17 oni ključaju i jedu oči bezbožnika. U Pjesmi nad pjesmama 5:11 Salomonovi uvoji se hvale što su crni poput gavranovih krila. *Флавије*, 119.

⁶⁶ Jermeni ovo mjesto zovu *Mjesto silaska* (Nahidšeunan). *Флавије*, 19.

⁶⁷ Graves-Patai, 116. Косидовски, 9. Ovaj podatak navodi i *Јосип Флавије* koji kaže: *Ноа је принио жртву Богу јер се бојао да Он сваке године не пошаље потоп на земљу у намери да уништи човјечанство. молио је Бога Ноа да прихвати његову жртву и да не допусти да земља икада више буде подвргнута уништењу тако великих рамјера. Бог се обратио Ноу са обећањем да ће услишити његове молитве, али је од њега тражио да се суздржи пролијевања лјудске крви, да буде чист од гријеха и убистава, те да кажњава оне који то буду чинили.* *Флавије*, 20.

⁶⁸ Graves-Patai, 116. O tome je pisao i *Флавије*, 20.

⁶⁹ *Kur'an*, Hud: 48.

Prema *Bibliji* na arci su bili Noini sinovi: Ham, Šem i Jafet.⁷⁰ *Biblijska* tradicija smatra Nou izumiteljem vina i praocem današnjih ljudi. U grčkom mitu Deukalion se ne smatra praocem ljudi, ali se njegov sin smatra praocem svih Grka. Grčki mit o Deukalionu je moguće dovesti u vezi sa vinom. Helen, Deukalionov sin je bio brat Arijane sa Krete, koja se udala za Dionisa, boga vina.⁷¹ Dionizije je osim toga putovao u brodu oblika mladog mjeseca punog životinja. Ime Deukalionove žene, Pira znači crvena kao vino.⁷² Ham je praotac Kanaanaca. Jednom prilikom se *Noa* toliko napio vina da je hodao nag. Ham ga je vidio i u želji da spasi oca, pozva dvojicu braće da mu pomognu sakriti očevo tijelo. Oni uzeše ogrtač i prebacije ga preko oca, od stida i ne pogledavši ga. Kada se *Noa* otreznilo, prokleo je svog najmlađeg sina riječima:

*“Neka je proklet Kanaanac, braći svojoj najniži sluga neka bude!
Blagoslovljen Jahve, Šemov bog, Kanaanac neka mu je sluga!”*⁷³

Noa/Nuh se naziva drugim ocem čovječanstva, jer su ljudi iz generacija od Adama do *Nuha* bili uništeni potopom. I *Biblija* i *Kur'an* se slažu o ovoj činjenici i Nou/Nuha smatraju ocem današnjih ljudi. Iako se u *Kur'anu* navodi da je uz Nuha spašen mali broj pravih vjernika, bitno je napomenuti da oni nisu imali svojih potomaka. To je jasno vidljivo iz ajeta:

*A kada nas je Nuh zovnuo, Mi smo se lijepo odazvali:
njega i porodicu njegovu teške smo nevolje spasili i samo potomke njegove u životu ostavili”*⁷⁴

Sličnosti između babilonsko-sumerskog mita i priče iz knjiga Objave ogleda se u sljedećem: navodi se da je potop Božiji plan, koji je otkriven jednom čovjeku koji će postati heroj. Potop se povezuje sa poremećajima u ljudskom rodu. Heroj priče se oslobodio svih zlih stvari koje su “vladale” ljudima. Božanska je naredba da se napravi lađa kako bi pravi, iskreni vjernici i pošteni ljudi sačuvali svoj život. U svim

⁷⁰ U *Kur'anu* Nuhovi sinovi se zovu Sam, Ham i Jafit. Pretpostavlja se da su Samovi potomci Arapi i Izraelci (semitska grupa naroda). Afrikanci vode porijeklo od Hama, a narod istočne Azije i Evrope od Jafita. Na isti način su Grci tumačili etnologiju ilirskih i keltskih naroda. Grci za ilirske narode kažu da su potomci *Illyriosa* (sina Kadma i Harmonije). *Illyrios* je imao sinove koji su se zvali *Enbeleus*, *Dardanus*, *Autarieus*, *Maedus*, *Taulas*, *Parrabeus*. *Illyriosove* kćerke su se zvale *Partho*, *Daorho*, *Dassararo*. Od *Illyriosove* djece nastali su ilirski narodi. Više: Marjeta Šašel Kos, *Appian and Illyricum*, Dikplast, Celje, 2005, 53.

⁷¹ Prateći razvoj priče moguće je povezati Kretu i Bliski istok, odnosno Palestinu. Prema biblijskoj tradiciji Ham je praotac Kanaanaca. Postoji vjerovanje da je upravo Kanan ustvari Kreta. Ova činjenica ide u prilog tezi koju zagovara abrahamističko učenje da je cjelokupni ljudski rod ustvari potekao sa Bliskog istoka, koji sukladno tome čini kolijevku čovječanstva. Graves-Patai, 119.

⁷² Isto, 117.

⁷³ *Stari zavjet*, Post, 9, 24

⁷⁴ *Kur'an*, As-Saffat, 76-79.

verzijama je prisutan fizički razlog zbog kojeg je došlo do potopa (velike kiše, izlivanje rijeke, jezera, mora i okeana). Tačno se navodi lokacija na koju je arka se nasukala (različiti nazivi, koji se geografski gledano odnose na isto mjesto). Prisutno je i slanje ptica u različitim vremenskim intervalima kako bi se provjerio nivo vode. Kao i to da su protagonisti priče nakon “silaska” učinili žrtvu Bogu. Ipak, iako postoje mnogobrojne sličnosti, važno je istaći i razlike koje su u nekim dijelovima toliko velike da kritičari poput Aleksandra Hajdela vjeruju kako priča iz knjiga Objave nema nikakvih dodirnih tačaka sa antičkim mitovima i epom o Gilgamešu.⁷⁵ Razlike se ogledaju u sljedećem: u *Starom zavjetu* i *Kur'anu* jasno je prisustvo samo jednog Boga (*Jahve*, odnosno *Allaha*) koji se na potop i uništenje ljudskog roda odlučuje zbog moralnog pada čovječanstva. U epu o Gilgamešu potop je poslat zbog naglosti Enila i suprostavljanja njegovoj volji drugih bogova. *Stari zavjet* navodi da Bog sam upozorava Nou na katastrofu koja slijedi ako se ljudi ne pokaju i ne vrate na “pravi put”. Ista je situacija i sa *Kur'anom* gdje se jasno navodi kako je Nuh išao od čovjeka do čovjeka, od mjesta do mjesta, konstantno pozivajući ljude da prestanu obožavati kipove, te izraze svoju vjeru prema jednom Bogu, *Allahu*. U epu je situacija drugačija, bogovi čuvaju potop kao tajnu, ali Ea bez Enilovog znanja Utnapištima upozorava o nadolazećoj katastrofi. Jednom od najvećih razlika se mogu smatrati dimenzije broda i broj ljudi koji su imali pristup arci. *Starozavjetna* arka je dimenzija 300x50x30 lakata. Ima tri sprata i prevozi osmero ljudi (Noa, njegova supruga, tri sina i njihove supruge), dvije od svake vrste nečistih životinja i sedam od čistih, te hranu. *Kur'anski* opis arke je sličan. Dimenzije su iste. Razlika je u broju ljudi. U *Kur'anu* se navodi da je sa *Nuhom* na arku ukrcanja njegova porodica (osim supruge i jednog sina, koji su bili nevjernici), mali broj iskrenih vjernika i sve životinjske vrste. Utnapištima arka je veličine 120x120x120, sa sedam spratova. Na njoj je cjelokupna Utnapištima porodica, prijatelji, ljudi od zanata, kapetan broda, obrazovani ljudi, i svo zlato i srebro. Priče iz Objavljenih knjiga govore da je potop uslijedio nakon obilnih kiša, te izlivanjem rijeke, jezera i mora. Navodi se da je takvo stanje trajalo 150 dana. Poslije toga je prošlo još 221 dan prije nego što se voda povukla. Babilonski ep navodi da je kiša jedini uzrok poplava. Trajala je samo šest dana. Nije poznato koliko se dugo Utnapištima sa družinom zadržao u barci prije nego je sišao na tlo. Sličnost se ogleda i u slanju ptica u izviđanje. Međutim, biblijski opis navodi da prvo poslan gavrani, zatim tri puta golub u intervalima od po sedam dana. Babilonski opis kaže da je prvo poslata golubica, zatim lasta, i na kraju gavrani u neodređenim vremenskim intervalima. U svim pričama se spominje simbol arke kao spasenja. Postavlja se pitanje šta ta arka ustvari predstavlja u ondašnjem svijetu? Vjerovatno je njeno postojanje alegorijskim putem moguće povezati sa ulogom crkve ili džamije, te njihovim simbolima za vjernike u današnjem smislu. Crkve i

⁷⁵ Morris-Whitcomb, 57.

džamije, kao vjerske institucije nude ljudima spas i nagradu na *onom svijetu* koja je možda nevidljiva u sadašnjosti, ali iskreni vjernik će je svakako “okusiti” kada pređe iz jednog u drugi svijet.

Ep o Gilgamešu, mit o Deukalionu i priču o Noi/Nuhu moguće je povezati i sa egipatskim mitom o stvaranju svijeta. Egipćani su posmatrali poplave Nila i kretanje sunca, te su iz toga napravili teoriju kako je život nastao iz potopa i vode. Zamišljali su da Nil ostavlja plodnu zemlju poslije poplava i da daje život. U knjigama Objave se početak stvaranja, prvi dan opisuje kao potop, a nakon drugog i trećeg dana pojavila se zemlja i nebo. Egipatski mit o stvaranju govori da je svijet stvoren od osmero ljudi koji su na korablji zajedno stvorili boga sunca, Ra. Ovaj broj od osmero ljudi možemo povezati sa biblijskom pričom o *Noi*, gdje se vjeruje da je samo osmero ljudi spašeno i da je od njih potiče današnje čovječanstvo. Međutim, na korablji je bilo i jedno dijete - Kanan. Iako nije učestvovao u stvaranju boga sunca, Ra, Kananovo pristustvo je bitno spomenuti. Ovdje je moguće povući paralelu sa *Nuhovim* sinom Kan'anom koji je bio odbačen od Boga jer nije bio iskreni vjernik i nije imao mogućnost da se spasi i uđe na arku. Egipatsko božanstvo općeg potopa se naziva *Nun*.⁷⁶ Ovdje je očita sličnost sa protagonistom iz *biblijske*, odnosno *kur'anske* priče *Noom/Nuhom*. Izraz Keme je staro ime za Egipat i znači crna zemlja. Ime *Noinog/Nuhov* sina Ham se veže za ovaj izraz Keme, a on je prisutan i u tablici naroda Egipta. *Biblija* je napisana u Izraelu i Babilonu, koji su u uskoj vezi sa Egiptom, te se i njihove mitologije vežu jedna za drugu. Zbog toga se može smatrati da je bilo prisutno preuzimanje priča i njihovo prisvajanje iz jedne civilizacije u drugu.

Zaključak

Ep o Gilgamešu i mit o Deukalionu su prije svega priče koje u prvi plan ističu herojstvo junaka koji je zbog svoje iskrenosti i požrtvovanosti zaslužio da bude spašen od opće katastrofe koja je slijedila zbog ljutnje bogova. U antičkim mitovima bogovi su se digli protiv ljudi i njihovog *bezobrazluka* želeći ih uništiti i ne dajući im upozorenje o tome. Vidljiva je velika razlika u imenima protagonista antičkog mita, ali je radnja i pouka ista. U abrahamističkim pričama koje se direktno tiču potopa imena protagonista su jako slična. Priče imaju istu radnju i najbitnije je napomenuti da je protagonist opomenut od strane Boga na katastrofu koja slijedi. Ljudi su dobili dovoljno vremena da se pokaju i izraze svoju vjeru prema Bogu na pravi način, ali to nisu uradili. Priča o potopu govori kako uvijek postoji druga šansa koju ljudi trebaju iskoristiti kada im se pruži, jer niko ne garantuje da poslije dolazi još šansi u životu jednog čovjeka. Ona se može posmatrati i kroz prizmu prirodnih događaja koji su zadesili tadašnje stanovništvo. Posmatrajući ovu priču s naučnog pogleda moguće je

⁷⁶ Više u: Geraldine Pinch, *Egyptian Myth, A very short introduction*, Oxford University Press, 2004, 34-35.

zaključiti da naučnici vjeruju da je priča o potopu potekla nakon otopljanja ledenog pokrivača i probijanja Bosforskog prolaza. Bitno je napomenuti da su civilizacije antičkog doba nastajale oko rijeka i plodnih područja, tako da su poplave za njih bile uobičajna pojava. *Biblijski* i *kur'anski* tekstovi idu u prilog činjenici da je potop bio globalnog karaktera. Ovo se može uzeti za ispravno navođenje ako se u obzir uzme činjenica na to koliki je bio tadašnji svijet. Činjenica koja također zagovara ideju da je potop bio globalnog, a ne lokalnog karaktera je ta da je sjećanje na potop prisutno kod svih naroda širom svijeta. Iako, rasprostranjenost ovog mita se može posmatrati i kroz prizmu ljudske bojaznosti od mogućnosti ponavljanja katastrofe ovako velikih razmjera.

Sanda Hasagić

*Deucalion's Flood as a historical source***Summary**

The comparative method is the most frequently used method in this paper. Along with the combination of thematic framework and through the prism of the chronological approach, it creates the entities of this paper which are mutually related. The comparative method is the most important for this topic since it was necessary to compare the myth individually with the story from the Old Testament or the Quran, looking for similarities and differences as well as drawing parallels between the stories of the holy books. The external and internal analysis of sources was inevitable since the myths were based on historical events and therefore represent an important source for the study of a period which to a great extent influenced the development of world and cultures in future. Based on the myths of ancient and classic civilizations about Deucalion and the Epic of Gilgamesh, the author of this paper has attempted to give a short overview of the similarities and differences which as a final result lead to the conclusion that the entire mythological material as well as the stories from the Abrahamic tradition have the same origin, only that they were subjected to changes and adaptations of the time and space in which they were used. For easier reading, the paper is divided into chapters, ordered chronologically following the Abrahamic stories. Some chapters are similar to each other and there is even repetition of some afore mentioned things. this was impossible to escape since often it was the case that one myth was reflected in a few Abrahamic stories. The aim of the paper was to show that all believes, beginning with the ancient religions which manifested themselves through mythological material to Abrahamic religions which are based on holy books, have the same origin, content and message. They have minimal differences which are frequently manifested in the change of names, space or the origin of the protagonists and the timeframe in which the story is created, fabricated due to political and economic interests which are expressed through religious wars and negation of the other. The aim of the paper is not to enter the theological debates about the validity of Abrahamic religions or to advocate the righteousness of one of them by criticizing the others.